

ХОВРАХ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Spermophilus citellus Linnaeus, 1766

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Білячі (Sciuridae). Один з 41 видів роду, один з 4-х видів роду в фауні України.

Природоохоронний статус виду

Зниклий.

Ареал виду і його поширення в Україні.

Європейський вид, ареал якого колись простягається від Альп через пд. Середньої Європи на сх. до України і Молдови. В Україні на середину 1970-х рр. знахідки виду були відомі в Закарпатській, Чернівецькій, Хмельницькій та Вінницькій обл.

Чисельність і причини її зміни

У 1950-х рр. чисельність виду у межиріччі Дністер–Прут була досить високою (на 1 га припадало 30–35 нир), однак вже у 80-х рр. на цій території на 1 га знаходили 1–2 нори. За останні 20 років достовірні відомості, що підтверджують існування в Україні відсутні, хоча на прилеглих територіях Молдови (в Середньому Придністров'ї) цей вид ще на початку 1990-х рр. досить масово зустрічався. Причини зміни чисельності: неконтрольований промисел в 1950–60 рр., загибель тварин від отрутохімікатів, зведення біотопів.

Особливості біології та наукове значення

Осілий вид, що живе в норах, які влаштовує горизонтально у малопотужному шарі ґрунту, гніздові камери розміщує у скельному ґрунті, зокрема серед брил пісковиків, іноді використовує нори сліпаків. Активний з кінця березня до початку жовтня. У пд. частині

ареалу впадає у літнє теплове заціпеніння (серпень–вересень), яке переходить у зимову сплячку. Живиться переважно дикорослими а також культурними рослинами (злаки, листя цукрових буряків), а також комахами і дрібними хребетними. Парується в кінці березня. Самка раз на рік (квітень) народжує 4–6 малят. Місцями перебування слугують вигони, балки, схили кряжів, каньйони річок, пасовища, пришляхові кювети, старі дамби та ін.

Морфологічні ознаки

Дрібний короткохвостий ховрах: довжина тіла — 16,5–22,5 см, хвоста — 4,6–7,4 см. Забарвлення спини сіро-бурувате, нерідко з помітною жовтувато-білими цяточками.

Боки іржаво-жовтуваті, черево блідого жовтуватого відтінку. Навколо очей світлі кільця. Хвіст на кінці звичайно має темну облямівку

Режим збереження популяції та заходи з охорони

Як вид, що знаходився в критичному стані був занесений до II видання ЧКУ (1995), як вид, що зменшує чисельність на всьому ареалі, занесений до Червоної книги МСОП і як вид, що підлягає особливій охороні, до Бернської конвенції. Є усі підстави вважати, що в Україні цей вид втрачено безповоротно.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Раніш вважали шкідником сільського господарства, якого безжалісно винищували, зокрема і заради малоцінного хутра.

Основні джерела інформації

Татаринів, 1973; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; ЧКУ, 1994.

Автор: С.В. Межжерін
Фото: І.В. Маханьков

ХОВРАХ КРАПЧАСТИЙ

Spermophilus suslicus (Gueldenstaedt, 1770)

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Білячі (Sciuridae). Один з 41 видів роду, один з 4-х видів роду в фауні України.

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Ареал виду та його поширення в Україні

Головна частина ареалу в Росії (на сх. до Волги, на пн. до Орла, Рязані, Арзамасу). В Україні був поширений майже по всьому Лівобережному Лісостепу. В останні десятиліття встановлені лише окремі колонії в Харківській і Луганській обл.

Чисельність і причини її зміни

Вид, що знижує чисельність на всьому ареалі. В Україні чисельність виду впала в тисячі разів. На початок XXI ст. в Україні залишилося не більше тисячі дорослих особин, що розпорошені по кількох колоніях. Причинами різкого падіння чисельності стали, перш за все, безпосереднє винищення, а також деградація природних для цього виду біотопів, розорення цілинних ділянок.

Особливості біології та наукове значення

Осілий, колоніальний звір. На зиму впадає в сплячку. Трав'яний та насінинний звір, який однак не гидує великими комахами. Раз на рік в квітні самка народжує від 3 до

8 малят. Вагітність триває біля 3 тижнів. Статевозрілість настає на другому році життя. Місцями перебування слугують перш за все, цілинні ділянки, незаймані пустощі, пасовища. Агроценозів уникає.

Морфологічні ознаки

Зовні типовий один з найменших за розмірами ховрахів. Довжина тіла — 17–26 см, хвіст менший ніж 1/4 довжини тіла. Маса — до 0,5 кг. Забарвлення спини яскраве і строкате, з вираженим крапом, фон сірувато-буроватий або коричневий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Як вид, стан якого близький до загрозливо-

го, занесений до Червоного списку МСОП, а як вид, що потребує особливої охорони до Бернської конвенції. Не охороняється на жодній природоохоронній території. Значні за чисельністю колонії цього виду негайно потребують природоохоронного статусу.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вважався шкідником сільського господарства, також був об'єктом промислу заради дешевого хутра.

Основні джерела інформації

Мигулін, 1938; Громов, Ербаева, 1995; Фрисман, Кораблев, Ляпунова, Воронцов, Брандлер, 1999.

Автор: С.В. Межжерін

Фото: І.В. Маханьков

ХОВРАХ ОДЕСЬКИЙ

Spermophilus odessanus Nordmann, 1840

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Білячі (Sciuridae). Один з 41 видів роду, один з 4-х видів роду в фауні України.

Природоохоронний статус виду

Неоцінений.

Ареал виду і його поширення в Україні.

Раніше звичайний вид правобережного Степу і Лісостепу України. Зараз зустрічається в Одеській і Херсонській (Правобережжя) обл., окремі поселення на початок ХХ ст. збереглися на Правобережному Лісостепу, а поодинокі колонії і зараз є на Волині. За межами України зустрічається дуже обмежено в Молдові, де гібридизує з *S. citelus*, в Сх. Польщі і в Центральній Білорусі.

Чисельність і причини її зміни

Зважаючи на те, що в 1950-х рр. здобич ховрахів на Правобережній Україні рахувалась мільйонами шкурок, а сучасні популяції нараховують, імовірно за все, не більше десяти тисяч дорослих особин, то ресурси виду в цілому по ареалу знизилися не менш ніж в 100 разів. Доказом падіння чисельності є різке скорочення площі ареалу. В 1970–80-х рр. минулого сторіччя вид зник в Середньому Придніпров'ї, на Поділлі і в Прикарпатті. Причинами зміни чисельності стало як безжалісне винищення, так і руйнування природних для цього виду біотопів, перш за все, зменшення випасу і розорення цілинних ділянок.

Особливості біології та наукове значення

Веде осілий, колоніальний спосіб життя. Зустрічається поодинокими та системними колоніями. Їжа типова для всіх ховрахів. На зиму впадає в сплячку. Вагітність біля 3 тижнів. В квітні самка народжує від 3 до 8 малят. Статевозрілість на другий рік. Степові цілинні ділянки, незаймані пустощі, пасовища. Останнім часом пристосувався до життя в антропогенному середовищі. Зустрічається навіть в околицях великих міст.

Морфологічні ознаки

Як вікарний до *S. suslicus* вид зовні від нього нічим не відрізняється.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Як складова частина надвиду *S. suslicus s. lato*, стан якого наближається до загрозливого, занесений до Червоного списку МСОП. Не зберігається у жодному природоохоронному об'єкті. Території, на яких зустрічаються всі пн. колонії цього виду, негайно потребують природоохоронного статусу.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Вважався шкідником сільського господарства, добувався заради дешевого хутра.

Основні джерела інформації

Фрисман, Кораблев, Ляпунова, Воронцов, Брандлер, 1970; Загороднюк, Федоренко, 1995; Лобков, 1999.

Автор: С.В. Межжерін
Фото: О.В. Годлевська

СЛІПАК БІЛОЗУБИЙ

Nannospalax leucodon (Nordman, 1840)

Таксономічна належність

Клас — Ссавці (Mammalia), ряд — Гризуни (Rodentia), родина — Сліпакові (Spalacidae). В роді 3 види, один з 3-х видів роду в фауні України.

Природоохоронний статус виду

Недостатньо відомий.

Ареал виду і його поширення в Україні.

Охоплює пн. Грецію, Туреччину, Болгарію, Угорщину, Румунію та Молдову. В Україні вид мешкає у Пн.-Зх. Причорномор'ї (Одеська обл.), пн. Буковина (межиріччя Дністра і Прута).

Чисельність і причини її зміни

Вид з загальною тенденцією до зниження чисельності. Останніми десятиліттями в Україні є певна тенденція до стабілізації, а в окремих місцях навіть до зростання. У 1980-х рр. був відносно нечисленим видом (щільність від 0,2 особини на 1 га в агроценозах до 3-х на цілих ділянках). Причини зміни чисельності: фактором відносно благополучного стану популяцій в Україні слід вважати певне пристосування до сучасних умов існування.

Особливості біології та наукове значення

Осілий вид. Високоспеціалізований землерий. Кормові ходи завдовжки до 200 розміщує на глибині 20–30 см, гніздові камери на глибині 1,5–3,5 м. Земляні викиди мають різну форму та розміри (довжина 20–25 см, висота 25–30 см). Індивідуальні ділянки мо-

лодих особин досягають площі до 100 м², дорослих — до 180. Восени на глибині 10–70 см будує до 12 камер для запасання кормів. Живиться переважно складноцвітими, бобовими та злаковими, в його раціоні близько 56 видів рослин. На зиму запасає до 20 кг кормів. Самка у квітні народжує 3–4 малят, які у травні починають жити самостійно. Статевозрілим стає на 2 році життя. Місцями перебування є ділянки цілиного чорноземного степу, схили балок, ярів, річкових долин; трапляється вздовж лісосмуг, у садах, на узбіччях доріг; полях сільськогосподарських культур, пасовищах, залізничних насипах, сіножатях і виноградниках. Високоспеціалізований вид, що належить до стародавнього відокремленого філуму гризунів.

Морфологічні ознаки

Найдрібніший серед сліпаків. Довжина тіла до 200 мм. Забарвлення: верх вохристо-бурий, темний.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Вид занесений до двох видань ЧКУ (1980, 1994), а також, як вид, що знижує чисельність, до Червоного списку МСОП. Спеціально не охороняється в жодному заповіднику. Очевидно не потребує спеціальних мір по охороні.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Не має.

Основні джерела інформації

Самарський, 1965; Філіпчук, 1994.

Автори: С.В. Межжерін, Н.С. Філіпчук
Фото: І.В. Загороднюк

